

شرط‌های ساوجی برای سلطنت ناصرالدین‌شاه

این اثر به وسیله حاج میرزا موسی ساوجی نوشته شده است. این نویسنده در سال 1268 و ظاهراً در همان آغاز صدارت میرزا آقاخان نوری، مدتی پس از نوشتن...

سیاست مدن: این اثر به وسیله حاج میرزا موسی ساوجی نوشته شده است. این نویسنده در سال 1268 و ظاهراً در همان آغاز صدارت میرزا آقاخان نوری، مدتی پس از نوشتن رساله «دستورالاطباء فی علاج وبا» رساله «سیاست مدن» را نگاشت و آن را از طریق ساوجی مقرب الحضرة، میرزا اسدالله خان برای ناصرالدین شاه فرستاد. این نوشته با رویکردی اندرزگرایانه تحریر شده و غالب مباحث آن، ب بنیاد مباحث اندیشه‌های سلف استوار شده است. 1

ضرورت تأسیس و استقرار حکومت در قالب مباحثی چون ضرورت «انتظام نظام مدینه» یا «انتظام احوال رعایا و بنی آدم»، نخستین بحث محوری ساوجی در سیاست مدن است. او در مقدمه رساله خویش و قبل از طرح مباحث اصلی، با عنوان یک باور مبنایی تأکید دارد که خداوند بر اساس حکمت و رحمت شامله خود نظام عالم و انتظام امور مردم را متکی به خلافت عظمی و سلطنت کبری و پادشاهی صوری و معنوی یا ریاست دینی و دنیوی قرار داده است. به هر حال ساوجی با تمهید چنین مقدماتی بر آن است تا نتیجه بگیرد سلطنت ناصرالدین شاه نیز که می‌تواند مشروط بر آن سلطنتی عادلانه و مقید بر ترویج دین و اجرای شریعت حضرت سید المرسلین و امر به معروف و نهی از منکر باشد، به سلطنتی مشروع و ریاستی کامله و مدینه او نیز به مدینه ای فاضله متحول شود. 2

ساوجی در بیان دولت عادل مراجعه به تاریخ می‌کوشد نمونه آن را در دولت شهریاران پیش از اسلام به دست دهد. وی همواره تأکید دارد که فرمانروایان به داد و دادپرووری گرایند تا هم خود رستگار شوند و هم به دیگران رستگاری بخشند. 3 انکار اندیشه ضرورت اطاعت بی قید و شرط سلاطین به ساوجی این امکان را می‌دهد تا به سوی اندیشه سلطنت مبتنی بر میثاق میان مردم و سلطان روی آورد. به گمان او حداقل میثاق میان مردم و پادشاه، توجه حاکمیت به عدالت است. عدل در اندیشه ساوجی به معنای زیر است: «بازداشتن خود از ستم به مردمان و دفع ظلم دیگران به قدر امکان از ایشان و نگاه داشتن هر کسی را به حق خود». 4

- 1- زرگری نژاد، غلامحسین. رسایل سیاسی عصر قاجار، ج 1، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران 1379 ص 17، ص 11.
- 2- همان، صص 10، 11.
- 3- فریدون آدمیت و هما ناطق، افکار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در آثار منتشر نشده دوران قاجار، انتشارات آگاه، تهران 1356. صص 17، 18.
- 4- زرگری نژاد، رسایل سیاسی عصر قاجار، ج 1، ص 12.